

Г.М. Боднарчук
М.М. Тимочків

ВИХОВНІ ГОДИНИ

11 КЛАС

На допомогу класним керівникам

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

УДК 072
ББК 74.26
Б75

Рецензент:
Кандидат педагогічних наук.
Л. М. Златів

Боднарчук Г. М., Тимочків М. М.
Б75 Виховні години: На допомогу класним керівникам. —
Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2009. — 352 с.
ISBN 978-966-10-0492-3

Посібник містить матеріали, що стануть у нагоді вчителям — сценарії, розробки виховних заходів та матеріали для батьківських зборів. Вони створені з урахуванням вікових особливостей підлітків.

Для класних керівників одинадцятих класів.

УДК 072
ББК 74.26

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-0492-3

© Боднарчук Г.М., Тимочків М. М. 2009
© Навчальна книга — Богдан,
макет, художнє оформлення, 2009

Передмова

Цей посібник — сьомий і завершальний у серії «На допомогу класному керівнику». Плануючи і розробляючи виховні години в одинадцятому класі, автори враховували вимоги національної концепції виховання, наступність і безперервність виховного процесу.

Деякі теми, особливо важливі, на думку авторів, повторюються, але на новому — вищому рівні, з урахуванням вікових особливостей учнів випускного класу, їх свідомості та освіченості.

Пропоновані класним керівником зразки виховних заходів підпорядковані головному завданню — сформувати особистість, випустити зі школи людей із високими моральними якостями, почуттям національної гідності й екологічною культурою, стійким імунітетом проти шкідливих звичок, активною громадянською позицією, зорієнтованою на творення добра.

Автори сподіваються, що їх скромний внесок у складну науку виховання стане в пригоді класним керівникам, методичні поради та сценарії виховних годин допоможуть заощадити дорогоцінний час, особливо молодим, які тільки починають нелегку працю на ниві шкільного виховання.

РОЗДУМИ ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ЧЕСТЬ

Мета. Зміцнювати й поглиблювати найцінніші громадянські якості вихованців, формувати їх активну життєву позицію; спрямовувати процес самовиховання особистості патріота-українця.

Поданий нижче матеріал класний керівник може використати для лекції, бесіди, диспуту, круглого столу чи іншої форми виховної роботи.

Вступне слово класного керівника:

«Дякую Богу, що дав мені народитись українцем», — це останній запис у щоденнику О. Т. Гончара, добре знаного в світі видатного українського письменника-гуманіста. Ці слова, що вилилися з самого серця в час, коли людина вже збиралася стати перед судом Божим, — вияв глибокої любові до рідної України, ознака великої гордості за свій такий багатостраждальний народ, свідчення грандіозного почуття національної честі. Це почуття у нас віками топтали загарбники-чужинці й доморощені відступники, а воно вставало, росло, розвивалося і множилося в серцях нових і нових людей — найстікіших, найвірніших, найвідданіших. Без нього ми б не збереглися як нація, і не було б нині такої держави, як Україна. А вона є, не вмерла і не вмере! Але за віки неволі виплодилась і сила-силенна рабів, людей без національної честі і гідності, і вони, зламані злиднями, страхом, голодоморами, катівнями, приречені животіти, закодовані на плазування перед повелителями, звичні до темряви, — злякалися світла свободи, не повірили в його торжество. Ця частина населення (не громадяни, а саме населення) України є опорою для явних і прихованих ворогів нашої державності. Їхньою несвідомістю, їхньою рабською психологією, їхнім затуманеним соціальними пороками, розумом користується, їх нерозвинені почуття експлуатує, ними маніпулює хитре й підступне антиукраїнство.

Ось чому ми, українці, ввійшовши в період, коли вже маємо право творити життя за власними законами, коли маємо пишатися передовими здобутками, на превеликий жаль, дуже мляво рухаємось у поступі до повного торжества свободи, до омріяної могутньої слави Української держави.

У цій бесіді ми не ставимо за мету осудити тих духовно скалічених новоукраїнців. Бо ж не вина, а трагедія їхня, що такими породила їх неволя. Може, якась частина цих людей і прозріє з часом. Але на це дуже мала надія. Бо те, що вирощувалось століттями, не викоріниш за рік чи, навіть, за десять. Пригадаймо старозавітну біблійну історію визволення євреїв з єгипетської неволі.

Мойсей євреїв сорок літ
Водив в пісках пустині,
Щоб оновить єврейський рід,
Щоб раб в дорозі згинув,

Щоб в «обітованій землі»
Рабом не було чути,
А ті, що виростуть малі
Були в душі розкуті.
Чекає й нас та боротьба
За дух святий в народі,
Щоб на шляху лишить раба
У мандрах до свободи. *(Володимир Косовський)*

Важко сказати, яким задовгим буде наш шлях, на якому залишаться останні раби. Важливе інше: якими зростуть народжені в уже вільній Україні діти, такою й буде вільна Україна.

Ось чому так важливо, щоб кожен юнак і дівчина, нині ще школярі, а завтра господарі держави, винесли зі школи і з рідного дому цей великий духовний скарб — почуття національної честі й гідності. На цю тему ми не раз говорили з вами, враховуючи ваш рівень, від п'ятого по одинадцятий клас. Звернемось до неї й нині і запитаємо себе, уже дорослих юнаків і дівчат: чи можемо ми отак переконано й щиро, як на сповіді, сказати: «Дякую Богу, що я народився українцем». Це питання риторичне. Я не чекаю зараз на вашу відповідь. Відповіддю буде ваше життя, ваші вчинки, ваша громадянська позиція. Сьогодні ж поміркуємо над самим поняттям національної честі, неоднозначним, як і саме слово «честь».

Поняття національної честі будемо осмислювати в двох аспектах: 1) як сукупність вищих моральних принципів, якими людина керується в житті і діяльності; 2) як реалії, які роблять честь нації, є характеристикою її величчя, гордості.

II. Бесіда, висловлювання учнів.

Наведемо деякі реалії, взяті з історії чи з сучасного буття українського народу.

Вашим завданням буде висловитись, які з них є для нашої нації гордістю, а які ганьблять честь нації.

1. Українці — одна з найдавніших хліборобських націй. З давніх-давен Україна славилась як житниця Європи.

2. Арабський мандрівник Павло Халебський (XVII століття) захоплювався охайною гостинністю та освіченістю українського народу.

3. «Кобзар» Т. Шевченка має планетарне значення, він демократизував світову літературу.

4. Мало який народ може похвалитися пісенною скарбницею, рівною українській за багатством і красою.

5. Першу демократичну Конституцію в Європі створив українець — козацький гетьман Пилип Орлик.

6. В обласному центрі України її ворогами відкрито пам'ятник Катерині II — цариці-розпусниці, яка, за словами Т. Шевченка, «доконала» козацьку Україну.

7. Український парламент досі не визнав борців за незалежність України — вояків УПА.

8. На лоні прекрасної природи України часто зустрінені сміттєзвалища навколо міст, у лісах, на полях, біля водоймищ.

9. Багато державних чиновників в Україні (навіть народних депутатів та діячів культури!) не володіють державною мовою.

(Висловлювання учнів — оцінка ними названих реалій з позиції національної честі.)

— Наведіть власні приклади фактів, подій, особливостей, які роблять честь Україні і, навпаки, таких, що її ганьблять.

— А тепер уявіть себе завтрашнього, тобто високопрофесійного спеціаліста, керівника, господарника тощо. Як ви будете діяти в своїй сфері, щоб не заплямувати, а піднести й примножити національну честь України? Пропонуємо вам (на вибір) такі «посади» міністр енергетики, журналіст, учитель, фермер, депутат парламенту, начальник будівництва, юрист, мистецтвознавець, артист, священник, мер міста (сільський голова), банкір (можна інші).

Окресліть орієнтовно коло своїх обов'язків, уявіть, що або хто може бути на перешкоді до їх виконання, накресліть стратегічний план дій.

— Але, можливо, не всім доведеться бути спеціалістами високого рангу, керівниками, багатими бізнесменами тощо, хтось буде звичайною людиною, скромним трудівником певної сфери діяльності. Але, напевно, кожен із вас стане батьком або матір'ю.

Що ви можете і збираєтесь зробити для підтримання і примноження доброї слави свого народу і держави?

(Виступи заздалегідь попереджених юнака та дівчини.)

III. Заключне слово класного керівника.

Підсумовуючи нашу розмову, хочу нагадати вам незаперечну істину: бути чесною людиною нелегко. Адже це означає завжди діяти по справедливості, а це не всіх влаштовує; говорячи правду в вічі, ви ризикуєте зіпсувати взаємини з окремими людьми або й нажити ворогів; обходячись чесно заробленим, ви не зможете зрівнятися матеріальними статками з тими, хто не гребує обманом чи крадіжкою; намагаючись викрити зло або перешкодити йому, ви наражаєтесь на небезпеку.

Як не парадоксально, але в Україні доводиться і нелегко відстоювати національну честь українців. Адже і про наш час з його реаліями можна сказати словами Т. Шевченка, що живемо «на нашій не своїй землі». Нерідко людина опиняється в ситуації, коли перед нею стоїть вибір: особисте чи загальнонаціональне. Випробування на міцність витримують ті, хто не мислить свого

щастя без щастя України, особистої слави без слави Батьківщини, власної честі на фоні безчестя нації. У кого на першому плані власне его, той, як правило, не витримує випробування страхом, користю чи владою. І чим вище людина стоїть на шаблі влади, чим відповідальніше місце займає в сфері своєї діяльності, чим більше від її вчинків залежить добре ім'я її держави і народу, тим більше мужності треба їй, щоб зберегти власну національну гідність і не зганьбити держави. Наша вітчизняна історія зберегла багато яскравих прикладів мужності й жертвності синів і дочок України — від легендарного козацького ватажка Байди Вишневецького — до політв'язня комуністичних катівень Василя Стуса, від масового героїзму полеглих під Крутами до голодуючих студентів восени 1990 року на Жовтневій площі Києва (нині Майдан Незалежності.)

Розкажу трохи детальніше про одну людину, про яку багато з вас, може, й не чули.

Київський інтелігент у третьому коліні Валерій Марченко народився 1947 року. Він не знав ні голоду, ні холоду, зростаючи в родині науковців. Закінчив Київський університет, став журналістом, літературним працівником республіканської газети. Чого ще хотіти? Пиши хвалебні статейки — і розкошуй. Але Валерій бачив і розумів, що живе в імперії брехні й лицемірства. Може, розуміли це й інші, та писали про «торжество ленінської національної політики» або в кращому випадку — відмовчувались. Молодий журналіст Марченко пішов іншим шляхом: він обрав правду і національну честь. За статті «За параваном (ширмою) ідейності», «Київський діалог», «Страшний якийсь тягар», за розповсюдження антирадянського твору І. Дзюби «Націоналізм чи русифікація?» та антирадянські балачки 1973-го року, 29 грудня, його засуджено до шести років позбавлення волі і двох років заслання.

Незважаючи на жорстокі невірничі умови, і в таборах, і на засланні, Марченко вперто працював над собою, вивчав англійську мову, перекладав українською письменників, які приваблювали його своїм оптимізмом.

Стоїчно переносив хвороби, знущання наглядачів. Захопився яскравими особистостями колишніх бійців ОУН-УПА, їхньою ідейністю й мужністю, як у часи боротьби, так і в таборах. Він увічніює їх образи в картинах «Знайомтесь, бандерівець», «Антон Олійник», «Це неземне довготерпіння», «Межи жорен пепельних», «Раз — 15, два — 15!!!» (років ув'язнення). В уральському концтаборі 1976 р. пише «Урок української», у якому йдеться про П. Тичину, котрий у роки нечуваного голодомору 1932–1933 написав вірш «Партія веде!», в якому той жахливий для України час називає «О прекрасний час, неповторний час!». Цим бязнірством відкупився від репресій, зберіг собі життя, та якою ціною! Це тепер знають Тичину, як автора «Сонячних кланетів», «Золотого гомону» тощо, творів, з яких він починав. Але як закінчив? На пізнішій поетовій облуді духовно калічили не одне покоління школярів.

Таким «лакомством нещасним» бридився Марченко, як і його сучасники В. Стус, І. Світличний, В. Чорновіл. Із концтабору Валерій написав «Відкритий лист до діда», який можна вважати його творчим і життєвим кредо. Ось воно, наболіле:

«У час, коли Азія, Африка, Латинська Америка визволилися від колоніальної залежності, коли національна ідея заповонила світ, українці задовольняються гидким реміганням про неможливість відділення, бо нас, нібито, завоюють німці, або американці, або Бог знає хто ще. І в той час у Європі преспокійно живе 34 незалежні держави, які не знають, що таке колючий дріт на кордонах.

Ми нація примітивів!»

Уже набравшись вражень в ув'язненні, Валерій без страху пише відкриті листи до журналістів за кордоном, до Генерального секретаря ООН, які заплющували очі на репресії в СРСР.

Відбувши заслання, Марченко ненадовго повернувся до Києва. Але живучи за Шевченковим «Караюсь, мучюсь, але не каюсь», 22 жовтня 1983 р. заарештований вдруге.

Ось діалог тяжкохворого Марченка з прокурором:

Прокурор. З якою метою був виготовлений антирадянський ворожий за змістом документ?

В. Марченко. З метою сказати людям правду.

Прокурор. Ви твердите, що все написане вами — правда?

В. Марченко. Чистісінька.

Прокурор. Яким чином цей документ потрапив за межі ВТК?

В. Марченко. Не скажу.

Прокурор. Чому?

В. Марченко. Бо ви людей саджаєте. Вам істина не потрібна, вам потрібно людину до в'язниці посадити!

Прокурор. Марченко, уявіть собі, що було б, якби кожна людина в нашій країні почала б писати, що їй заманеться, та ще й за кордон передавати?

В. Марченко. Було б так, як у справжній демократичній країні.

З другого ув'язнення Валерій Марченко не повернувся. Ледве живого, його привезли до Ленінградської в'язничної лікарні, де він і помер 1984 р., 7 жовтня. З великими труднощами мати домоглася перевезення тіла сина в Україну й поховання в с. Гатному Києво-Святошинського району поряд із дідом Михайлом Марченком...

(Матеріал взято з книги Ю. Хорунжого «Мужі чину».)

Уже не один рік ви займаєтесь самовихованням. Самовиховання — це не стійкий процес, а напружена робота розуму і серця, цілеспрямована діяльність. І кожен, хто займається цим свідомо, безумовно, прагне до свого ідеалу.

«Без мрії не можна жити», — співаємо в пісні. Свята правда. Але люди поділяються на безплідних мрійників і тих, хто робить усе, що може, щоб мрія стала дійсністю. Можна все життя мріяти про принца й залишитися попелюшкою, а можна зробити все, щоб з попелюшки перетворитись у принцесу і стати гідною свого принца. Це звичайно, в образному значенні. Самовиховання — це творення особистості відповідно до ідеалу. Ідеал людини — це не просто сукупність певних рис, це не абстрактний образ. Це найчастіше людина чи люди, наділені рисами, гідними вашого захоплення.

Скажімо, юнак захоплюється особистістю абсолютного чемпіона світу В. Кличка і хоче стати таким самим. То цей юнак повинен усвідомити, що Кличко — не просто сильна людина високого зросту. Є немало духовних карликів при високому зрості й фізичній силі. Щоб стати справжнім борцем, юнак мусить мобілізувати всі сили, займатися фізкультурою і спортом, вести здоровий спосіб життя, гартувати свою волю до перемоги.

Нещодавно ведуча телепрограми «Без табу» О. Герасим'юк запросила на передачу підлітка Романа з прикарпатського міста Коломиї. Приємно було слухати його відповіді на запитання ведучої. У них відчувалась ерудиція, висока культура мовлення, ясність мети. Щоб стати учасником і переможцем у телешоу «Найрозумніший», учень самотужки вивчив російську мову, опрацював чимало літератури енциклопедичного змісту. Хлопець не лише мріє, а й готується стати високоосвіченим спеціалістом, досягти вершини успіху і принести користь своїй державі. Слухаєш такого юнака і мимоволі думаєш: ось вона, наша майбутня національна еліта.

Проте як сумно стає, коли спостерігаючи за молоддю, яка марно витрачає дорогий час і повільно вбиває свій ще молодий і незміцнілий організм нікотиним, алкоголем чи наркотиками, а душу отруєє спогляданням та слуханням сумнівної вартості аморальної чужої продукції, яка поширюється продажними засобами масової інформації.

Якби вас раптом звинуватили у відсутності патріотизму, ви б, напевно, образилися. Кожен вважає себе патріотом своєї Батьківщини. Тому запам'ятайте: не може бути патріотизму без розвиненого почуття національної честі й гідності. Хочеться вірити, що кожен і кожна з вас своєю працею, своїми вчинками, великими чи маленькими, примножить добру славу України, ніколи не дозволить ганьбити і сам не зганьбить національної честі українця.